

EKONOMSKA ANALIZA PARNIČNOG POSTUPKA

Danijela Petrović

Pravni fakultet Univerziteta u Prištini, Kosovska Mitrovica

Korespondencija: danijela.petrovic@pr.ac.rs

Vrsta rada: Pregledni rad

Primljeno: 06.09.2019; Prihvaćeno: 13.11.2019

Rezime: Oskudnost resursa i neophodnost njihove efikasne primene u svim oblastima života i rada uslovile su potrebu za primenom ekonomije u oblasti prava, odnosno za ekonomskom analizom pravnih instituta. Činjenica da oblast prava i pravosuđa apsorbuje značajne količine resursa zahteva uvođenje kriterijuma efikasnosti sa ciljem smanjenja troškova koje ova oblast uzrokuje. U radu se analizira parnični postupak iz ugla ekonomije, ukazuje na faktore koji utiču na opredeljenje strana u sporu da rešenje potraže na sudu, ali i na privatne i društvene troškove koje sudsko rešavanje spora i zaštita prava uslovljavaju. U cilju davanja odgovora na pitanje efikasnosti pravnih instituta ekonomija je razvila ekonomske modele, kojima na pojednostavljen način ukazuje na značaj odluka donetih u pravosudnom sistemu i njihov ekonomski aspekt. Insistiranje na brzom i efikasnom rešenju daje smisao pravnoj zaštiti, dok je dužina postupka obesmišljava. Dužina i efikasnost postupka utiču na visinu troškova postupka, ali i na individualno i društveno blagostanje.

Ključne reči: parnični postupak, ekonomska analiza, efikasnost, ekonomski modeli.

Uvod

Povezanost ekonomije i prava rezultirala je konstituisanjem Ekonomske analize prava kao naučne discipline kojom su stvoreni uslovi za primenu ekonomije u analizi pravnih instituta. Ekonomska analiza prava povezuje dve međusobno

uslovljene i važne oblasti ljudskog delovanja omogućavajući njihovo bolje razumevanje, a tradicionalno shvatanje prava zasnovano na pravdi i pravičnosti proširuje ekonomskim rezonom, odnosno primenom kriterijuma efikasnosti. Efikasnost je centralni pojam

čikaške škole ekonomske analize prava, koja pripisuje ekonomsku logiku *common law* sistemu materijalnog i procesnog prava. Predstavnici ove škole polaze od toga da pravo određuje prava i obaveze, i smatraju da je po svojoj prirodi podobno da bude analizirano odnosom troškova i koristi koje uzrokuje. Posmatrano iz ekonomskog ugla pravo predstavlja sistem podsticaja čiji uticaj na ponašanje pojedinaca može biti pozitivan, ali i negativan. Podsticaji se odnose kako na njihovu ekonomsku aktivnost, tako i na činjenje radnji koje nisu u skladu sa zakonom ili predstavljaju njegovo kršenje. Polazna pretpostavka Ekonomske analize prava jeste racionalnost pojedinaca zasnovana na maksimizaciji korisnosti kojoj teže.

Predmet analize rada jeste analiza parničnog postupka iz ekonomskog ugla. Činjenica da parnični postupak, ali i pravosuđe uopšte, apsorbuju značajne resurse za ekonomiju predstavlja dovoljan izazov za analizu postojećeg stanja u ovoj oblasti, ali i davanje preporuka kojima bi nivo troškova koje pravo uzrokuje mogao da se smanji. Cilj primene principa efikasnosti i definisanja pravnih pravila jeste smanjenje troškova koje parnični postupak i parnica uzrokuju i postizanje efikasnih rešenja pokrenutih sporova. Efikas-

nost podrazumeva brže rešavanje sporova uz angažovanje manje količine resursa, što se odražava na blagostanje strana u sporu, ali i na nivo društvenog blagostanja. Povećana efikasnost pravosudnog sistema jedan je od ciljeva koji Srbija sebi postavlja, ali i zahtev na čijem ostvarivanju insistira EU. Primetna je značajna aktivnost zakonodavca na postizanju ovog cilja, ali se značajni rezultati još uvek ne ostvaruju. Sudski postupci još uvek dugo traju, uslovljavaju značajne troškove, što pravdu i rešenje spora čine nedostižnim za mnoge čija su prava ugrožena ili povređena.

1. Pravno-ekonomski aspekt parničnog postupka

Brzina i intenzitet promena koje su obeležile kraj 20. i početak 21. veka, razvoj tehnike i tehnologije i sl. uticali su na porast mogućnosti povreda ili ugrožavanja ljudskih prava. Povrede prava nastaju kao posledica sukoba ili konflikata, ali i kao posledica štetnih događaja. Učestalost povreda subjektivnih građanskih prava zahteva njihovu adekvatnu zaštitu. Zaštita povređenih ili ugroženih prava, ali i naknada štete koja nastaje kao posledica povreda, može se ostvariti u sudskom postupku, primenom alternativnih metoda rešavanja spora na čijoj se primeni insistira,

ali i primenom tradicionalnih metoda kakvi su sila i kompromis.

Primarni postupak u kome se zaštita povređenih ili ugroženih prava ostvaruje predstavlja parnični postupak. Parnični postupak, kao redovni način ili metod za rešavanje građansko pravnih sporova, predstavlja način rešavanja sporova koji se nisu mogli rešiti ili koji se ne mogu rešavati na drugi način. (Stanković, 2007, 50) Zakonsko regulisanje parničnog postupka ostvareno je Zakonom o parničnom postupku (Zakon o parničnom postupku - ZPP, "Službeni glasnik RS", br. 72/2011, 49/2013 - odluka US, 74/2013 - odluka US i 55/2014, u daljem tekstu ZPP), prema kome se parnični postupak definiše kao *postupak za pružanje sudske pravne zaštite u rešavanju sporova povodom povrede prava ličnosti, radnih, privrednih, imovinsko-pravnih i drugih građanskopravnih odnosa*. Pokretanje parničnog postupka ne ostvaruje se po službenoj dužnosti, već je za njegovo pokretanje neophodna inicijativa lica kome su prava povređena, zbog čega smatra da mu pripada pravo na zaštitu (Jakšić, 2012, 137).

Iako se u teoriji i praksi parnični postupak poistovećuje sa parnicom ovi pojmovi nisu sinonimi. Parnični postupak predstavlja skup pravila po kojima se postupa u rešavanju

sporova, dok je parnica način (metod) na koji se spor može rešiti. U radu se neće insistirati na navedenoj razlici, već na troškovima koje parnični postupak, odnosno parnica uslovljavaju.

Dok je za nastanak spora neophodno postojanje dva subjekta čiji su interesi sukobljeni, pokretanje parničnog postupka podrazumeva postojanje tri subjekta: tužioca, tuženog i sud. Tužilac je lice povređenih ili ugroženih subjektivna prava čiju zaštitu od suda zahteva, dok je tuženi lice za koje tužilac tvrdi da je povredilo njegova prava i protiv koga je uperena tužba koja se povodom povrede prava podnosi. (Jakšić, 2012, 202) Uloga suda i sudija u okviru sudskog sistema jako je značajna. Sudsko rasuđivanje i odlučivanje predstavlja značajan proces, naročito ako sudije nisu ograničene na pukom sprovođenje i primenu prava, već mogu da utiču i na razvoj, odnosno kreiranje prava. Sudije moraju biti svesne svoje uloge kako u postupcima u kojima neposredno učestvuju, tako i uticaja koji njihov rad i odluke imaju na potencijalne učesnike u sudskim postupcima, ali i na efekte koje mogu da imaju u kreiranju sudske prakse.

S obzirom na to da parnični postupak predstavlja pravni institut postavlja se pitanje razloga njegove

ekonomske analize. Razloga za ekonomsku analizu parničnog postupka ima više, ali je jedan od značajnijih velika količina resursa koju oblast prava i sprovođenje parničnog postupka apsorbuju.

Ekonomska analiza parnice najrazvijenija je oblast ekonomske analize prava, koja se kao i sama ekonomska analiza razvila u SAD, zbog čega brojne aspekte analize karakterišu specifičnosti svojstvene precedentnom pravu. Ekonomskom analizom parničnog postupka i parnice utvrđuju se efekti ponašanja parničnih stranaka i predlažu načini na koji se troškovi parnice mogu smanjiti. Pored toga, ekonomskom analizom parnice utvrđuje se zašto se pojedini sporovi rešavaju parnicom, dok se drugi okončavaju sklapanjem poravnanja. Utvrđivanjem faktora koji utiču na odluku strana u sporu da spor reše na jedan ili drugi način, ekonomska nauka nastoji da odgovori na pitanje koji to podstiču motivi strane u sporu da prihvate jedan ili drugi način rešavanja spora. Osnovno pitanje od koga ekonomija u analizi pokretanja parnice polazi odnosi se na racionalnosti strana u sporu, njihove svesti o troškovima (kako direktnih, tako i indirektnih) koje pokretanje parničnog postupka uzrokuje, ali i rizika koji postupak sa sobom nosi. Pretpostavka racionalnosti podrazumeva da donosilac

odluke ima stabilne i tranzitivne preferencije, da može da utvrdi troškove i koristi koje svaka od odluka donosi, i da napravi izbor koji omogućava ostvarivanje najveće koristi. Tranzitivnost preferencija ukazuje na doslednost izbora donosioca odluka i njegovu racionalnost. (Begović i dr., 2008, 59)

Da bi pravna zaštita ispunila svoju svrhu, neophodno je da bude zakonita, istinita, pouzdana, ali i ekonomična. Ostvarivanje ekonomske pravne zaštite podrazumeva ubrzanje postupaka i smanjenje njegove cene koštanja. Sistem koji može da pruži pravnu zaštitu uz ostvarivanje navedenih ciljeva predstavlja efikasan sistem. Ocena efikasnosti pravnog sistema vrši se primenom lako merljivih kriterijuma efikasnosti, tj. utrošenom količinom novca i vremena. Pored ovih kriterijuma na kvalitet pravne zaštite značajno utiče i profesionalnost pojedinaca koji u ostvarivanju pravne zaštite učestvuju. Problem na koji se kod ovog pokazatelja kvaliteta pravne zaštite nailazi jeste njegovo teško kvantitativno merenje i izražavanje. Sudski postupak podrazumeva angažovanje pojedinaca (advokata, veštaka i sl.) čije angažovanje iziskuje značajna sredstva i utiče na nivo ukupnih troškova postupka.

Efikasan sistem pravne zaštite omogućava smanjenje količine resursa koje postupak naknade štete nastale kao posledica povreda prava angažuje. Angažovani resursi imaju oportunitetne troškove, što znači da se njihovom efikasnom primenom u drugim privrednim oblastima može uticati na porast društvenog blagostanja.

2. Odluka o pokretanju parnice

Teorija i praksa rešavanja sporova definisala su i utvrdile više načina i mogućnosti njihovog rešavanja. Odluka o izboru i opredeljenju strana u sporu da spor reše na jedan od mogućih načina odedena je brojnim faktorima. Na pokretanje parnice strane u sporu odlučiće se ukoliko je očekivana vrednost tužbenog zahteva viša od troškova koje podizanje tužbe uzrokuje, odnosno ukoliko je razlika između ovih veličina pozitivna. Kuter (Cooter) i Julin (Ulen) su iz mnoštva faktora koji utiču na odluku strana u sporu da pokrenu parnicu izdvojili: povredu prava koja aktivira parnicu, troškove parnice, očekivanu vrednost tužbenog zahteva (Cooter&Ulen, 2016, 419).

Povreda prava predstavlja osnov zahteva za ostvarivanje njihove zaštite. Uzroci povreda subjektivnih prava mogu biti neslaganja, sukobi ili konflikti i štetni događaji.

Odluka i izbor načina na koji spor žele da reše određena je odnosom troškova i koristi koje strane u sporu očekuju.

Na odluku strana u sporu da pokrenu parnicu ili da problem reše nagodbom značajno utiče iznos parničnih troškova. Činjenica da parnični troškovi mogu da nadmaše očekivani iznos od presude, značajno može da utiče na odluku strana u sporu o upuštanju u parnicu. (Shavell, 2009, 404) Porast parničnih troškova smanjuje verovatnoću iniciranja parničnog postupka.

Pokretanje parničnog postupka određeno je i očekivanim koristima, odnosno vrednostima, koje u sudskoj zaštiti mogu da se ostvare. Strane u sporu donose odluku o rešavanju spora na jedan od mogućih načina na osnovu očekivanih vrednosti. Naime, analizom očekivanih vrednosti koje mogu da ostvare u parnici ili u procesu pregovaranja, strane u sporu biraju način koji im omogućava veću očekivanu vrednost od troškova koje učinjeni izbor stvara. Primena termina očekivana vrednost, ukazuje na to da se zbog neizvesnosti parnice ne može sa sigurnošću tvrditi ko će ostvariti pobedu u parnici, kao ni to koliki će troškovi postupka biti. Očekivana korist se može posmatrati kao novčani ili monetarni izraz (ili neka

druga korist) koju pojedinci očekuju. Očekivana korisnost nekog izbora, odnosno nekog događaja, predstavlja sumu nivoa korisnosti različitih mogućih ishoda, pomnoženih verovatnoćom da do njih dođe. (Begović i dr., 2008, 38 i 359)

U faktore koji utiču na izbor strana u sporu da spor reše na sudu ili da pristanu na poravnanje, utiče i percepcija verovatnoće pobeđe na suđenju od strane tužioca. Uverenje strana u sporu da će ostvariti uspeh u parnici, a time i iznos koji od presude očekuje, povećava verovatnoću da će tužba biti podignuta. (Shavell, 2009, 388) Oštećeni pojedinci odluku o pokretanju postupka donose na osnovu informacija kojima raspolažu a kako informacije nisu savršene, odluka o podizanju tužbe zavisiće od optimizma ili pesimizma oštećenog u pogledu pobeđe na sudu. Neretko, zbog nesavršenosti informacija i prevelikog optimizma, tužilac pokrene postupak u kome je verovatnoća ostvarivanja uspeha mala što dovodi do povećanja broja sudskih postupaka i angažovanja resursa u ovoj oblasti. U tom smislu preventivnim delovanjem i boljom informisanošću može se realno sagledati mogućnost uspeha u parnici i time smanjiti broj postupaka i količine angažovanih resursa. U slučaju kada obe strane imaju istu percepciju verovatnoće ostvarivanja uspeha tužioca u

parnici, verovatnoća sklapanja poravnjanja raste. (Shavell, 2009, 402-403)

Vrednost predmeta spora jedan je od značajnijih faktora koji opredeljuje strane u sporu da rešenje potraže na sudu. Porast visine iznosa koji je predmet spora, u uslovima kada ostale varijable u modelu ostaju iste, povećava verovatnoću odlaska na suđenje. U slučaju kada je iznos 20.000 evra, a razlika u uverenju 20%, očekivani ishod je 4.000 evra, što verovatno nije dovoljno da premaši troškove parnice, pa do odlaska na sud neće ni doći. Porast iznosa spora na 100.000 evra, pri istoj razlici u uverenju od 30%, tako da očekivani ishod sada iznosi 30.000 evra i znatno prevazilazi parnične troškove, uticaće na porast spremnosti strana u sporu da rešenje potraže na sudu. Veća vrednost predmeta spora očekivano utiče na povećanje iznosa očekivane presude, što povećava optimizam strana u sporu i njihovu rešenost da se upuste u parnicu (odnosno idu na suđenje), smanjujući mogućnost postizanja nagodbe.

Na odluku oštećenog o pokretanju postupka, kao i odluku strana da pristanu na poravnaje ili ne nakon što je postupak pokrenut, utiču i pravila u vezi sa alociranjem troškova parnice. S obzirom na to da iznos parničnih troškova može

biti značajan i da neretko prevazilazi iznos naknade koja se u postupku može ostvariti, odluka o pokretanju parnice biće određena pravilom o alokaciji parničnih troškova. Prema pravilu koje je prihvaćeno u SAD svaka strana u sporu snosi svoje troškove. U Evropi važi pravilo da strana koja izgubi spor plaća troškove pobjedničkoj strani "loser pays all". (Cooter & Ulen, 388) Prema evropskom pravilu strana koja ostvari uspeh, odnosno pobedi u parnici, stiče pravo da joj parnični protivnik nadoknadi troškove parnice, te prema njemu ima poseban materijalno-pravni zahtev. Pravo na naknadu parničnih troškova pobjednička strana može da ostvari (ako sud naloži protivniku da joj plati određeni iznos na ime nastalih troškova), zahtevom za naknadu parničnih troškova, koji predstavlja samostalni pravo-zaštitni zahtev, koji je predviđen procesnim zakonom. (Stanković, 319)

Pored navedenih faktora kojim je determinisana odluka o pokretanju i vođenju postupka, neophodno je prilikom donošenja odluke o pokretanju postupka uzeti u obzir i procenjenju dužinu trajanja parnice. Procena da bi parnica mogla duže da potraje, smanjuje verovatnoću njenog pokretanja, i povećava verovatnoću postizanja nagodbe. Dužina trajanja parnice značajna je

i sa aspekta diskontovanja vrednosti koju očekuju suprotstavljene strane po okončanju spora. Činjenica da novac menja vrednost u vremenu, zahteva diskontovanje, odnosno svođenje buduće vrednosti presude na sadašnju vrednost. Diskontovanjem se omogućava poređenje, tako što se svaka buduća vrednost u određenom toku pretvara u sadašnju. Diskontovanje se vrši po diskontnoj stopi, koja je odraz intertemporalnih preferencija pojedinaca. S obzirom na to da pojedinci više vrednuju sadašnju od buduće potrošnje stopa vremenskih preferencija uvek je pozitivna. (Begović i dr., 505 i dalje)

Odluku o načinu na koji će rešiti spor strane u sporu mogu doneti i kada je tužba već podignuta, odnosno sve do kraja parničnog postupka. Nakon podizanja tužbe, odnosno utuženja, strane u sporu donose odluku hoće li nastaviti sa parničnim postupkom u cilju ostvarivanja svojih prava, ili će pristati na nagodbu, odnosno poravnanje koje podrazumeva naknadu štete tužiocu od strane tuženog.

Kako bi odgovorila na pitanje zašto se pokreće parnični postupak i zahteva sudska zaštita ugroženih prava (iako postoji mogućnost postizanja nagodbe, koja po pravilu stvara manje troškove stranama u sporu), ekonomska analiza parnice

razvila je ekonomske modele, kojima prati ponašanje parničnih stranaka u donošenju odluka o načinu rešavanja nastalog spora, i to *model različitih uverenja o ishodu u parnici* ili *model optimizma* i *model asimetričnih informacija*.

Model različitih uverenja (divergent beliefs model) strana u sporu o uspehu u parnici ili model optimizma. Na ponašanje oštećenog (tužioca) i počinioца štete (tuženog) u parnici utiče njihovo uverenje o uspehu, odnosno o pobjedi u parnici. Ukoliko su uvereni u ostvarivanje pobjede u parnici, mala je verovatnoća pronalaženja rešenja koje bi bilo prihvatljivo za obe strane. Model različitih uverenja daje jednostavno objašnjenje uzroka parnica, čija je polazna pretpostavka optimističan pristup strana o ishodu parnice. (Prescot, et. al., 2014, 703) Uverenja tužioca i tuženog o ishodu parnice, odnosno presude, mogu biti (često i jesu) različita. Ono što dovodi do parnice nije činjenica da se tužilac uzda u uspeh u parnici, nego činjenica da je uvereniji nego što bi trebalo da bude. (Shavell, 2009, 402) Uverenje tužioca u ostvarivanje uspeha u parnici ne znači da će do parnice zaista i doći.

Model optimizma, odnosno različitih uverenja o verovatnoći uspeha tužioca i tuženog u parnici, ne

ukazuje na to zašto stranke imaju različitu percepciju ishoda u parnici. U cilju objašnjenja različitih percepcija o ishodu parnice razvijen je model asimetričnih informacija.

Model asimetričnih informacija. Odluku o odlasku na suđenje strane u sporu donose na osnovu uverenja o ishodu parnice koja su često različita. Razlog različitih uverenja o ishodu parnice, ali i izbor odluke o odlasku na suđenje ili prihvatanju poravnania, često je zasnovan na informacijama kojima strane u sporu raspolažu. Svaka od strana u sporu raspolaže privatnim informacijama o štetnom događaju, na osnovu kojih donosi odluku o odlasku na suđenje. Činjenica da strane u sporu raspolažu različitim informacijama, dovodi do problema koji je poznat kao *asimetrija informacija*. Asimetrija informacija nastaje kada strane koje učestvuju u razmeni (sporu) nisu podjednako informisane o relevantnim stvarima u vezi sa transakcijom (parnicom). (Begović i dr., 375-381)

3. Privatni i društveni troškovi parničnog postupka

Troškovi koje strane u sporu imaju zbog pokretanja parnice (troškova podizanja tužbe, troškovi advokata, veštačenja, prikupljanja dokaza i slično) predstavljaju njihove privatne troškove. Privatni parnični

troškovi ne obuhvataju troškove tužene strane, kao ni troškove koje država ima zbog sudskih postupaka. Zbog toga što snose samo privatne, a ne i ukupne troškove parnice tužiocima se lakše odlučuju na pokretanje parnice, što može usloviti veći broj parnica od društveno poželjnog. (Shavell, 389 i dalje) Pored privatnih, pokretanje i vođenje parnice podrazumeva i angažovanje značajnih društvenih sredstava, jer u cilju zaštite subjektivnih građanskih prava država mora da obezbedi efikasan model finansiranja sudskih organa. Zbog činjenice da stranke u sporu snose privatne troškove (koji su značajno manji od ukupnih društvenih troškova), odnosno da deo troškova eksternalizuju, krajnji teret parnice podnose svi društveni subjekti, odnosno poreski obveznici. (Gligorić & Grdinić, 2016, 19-32) Činjenica da ne snose ukupne troškove parničnog postupka, ali ni nastale štete doprinosi lakšem odlučivanju strana u sporu da rešenje potraže na sudu. Iz tog razloga je neophodno pravnim pravilima internalizovati troškove šteta, ali i postupka njene naknade i zaštite prava, odnosno preneti ih na subjekte za koje se utvrdi da su odgovorni za povrede prava i štetu njima prouzrokovanu.

Parnični postupak uzrokuje značajne društvene troškove, jer država u cilju obezbeđenja zaštite

prava mora da obezbedi funkcionisanje pravosudnog sistema, što podrazumeva značajna budžetska sredstva. Činjenica da se teret budžetskih rashoda prenosi na sve poreske obveznike ukazuje na to da svi građani, a ne samo parnične stranke, snose teret sudskih postupaka. Društveni troškovi parnice predstavljaju administrativne troškove i troškove grešaka sudija. Administrativni troškovi obuhvataju troškove resursa koji se u postupku naknade (materijalne i nematerijalne) štete angažuju. Troškovi grešaka sudija utiču na stvaranje podsticaja počinocima, odnosno potencijalnim počinocima štete na određeno ponašanje, odnosno na preduzimanje mera pažnje. Ukoliko je presudom utvrđena veća naknada od pretrpljene štete počinilac štete biće podstaknut na povećani nivo pažnje. Obrnuto u slučaju da je naknada za počinjenu štete niža od nastale štete počinilac štete ima manje podsticaja za preduzimanje mera pažnje. (Nikolić & Mojašević, 2016, 194) Efikasno rešenje predstavlja utvrđivanje naknade koja je u skladu sa pričinjenom štetom.

Na porast troškova parničnog postupka i količine resursa koja je angažovana utiče dužina njegovog trajanja. Naime, inertnost sudova, propusti u organizaciji suda, nepojavljivanje parničnih stranaka na ročišta i brojni drugi faktori koji

utiču na brzinu ostvarivanja zaštite subjektivnih prava i naknade štete dovode do ponovnih povreda prava oštećenih, odnosno do povrede prava na suđenje u razumnom roku. Povreda prava na suđenje u razumnom roku najčešći je osnov za osuđujuće odluke Evropskog suda za ljudska prava donetim protiv naše zemlje. Ostvarivanje napretka u cilju skraćivanja vremena trajanja postupaka za zaštitu ugroženih i povređenih prava podrazumeva i zahteva promene u svim oblicima i nivoima vlasti. Brojni problemi koji su se nagomilavali i čija su se rešenja odlagala "stigla su na naplatu". Činjenica da se značajna sredstva izdvajaju za odštetu zbog nepoštovanja prava na suđenje u razumnom roku pokazuju da se na pronalaženje rešenja mora raditi više i brže. (Radović, 2008, 227-275) Suđenje u razumnom roku proklamovano je i predviđeno nacionalnim i međunarodnim zakonima. Činjenica da postupci naknade štete u našim sudovima traju dugo, uslovlila je veliki broj slučajeva u kojima se oštećeni obraćaju Evropskom sudu za ljudska prava, u cilju ostvarivanja prava na suđenje u razumnom roku. Podaci da u Srbiji krivični postupak u proseku traje 778 dana, postupci povodom radnih sporova prosečno 691 dan, a da je prosečna dužina parničnog postupka 616 dana, ukazuju na

potrebu oštećenih za ostvarivanjem zaštite ugroženih prava pred Evropskim sudom za ljudska prava. Poređenja radi, krivični postupak u Engleskoj traje 168 dana, dok parnični postupak u proseku traje do 350 dana. Najduži parnični postupak u Srbiji trajao je 33 godine. Usvajanjem Zakona o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku ("Službeni glasnik RS", br. 49/2015) i snažnijom intencijom zakonodavca u ovoj oblasti nastoji se da se postupak skрати i smanje troškovi koji su tim povodom nastali. Samo se u toku 2012. godine u 12 presuda koje su donete protiv Srbije, sedam odnosilo na suđenje u razumnom roku, za šta je naša država trebalo da plati 60.000 evra. Pored Zakona o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku, u zakonodavstvu RS i Zakonom o parničnom postupku iz 2011. godine učinjen je napor u cilju smanjenja trajanja postupaka, čime bi se predupredio broj tužbi koji se protiv Srbije podnosi pred Evropskim sudom za ljudska prava. Zakonodavac je izmenama ZPP u smislu uvođenja vremenskog okvira parnice, povećanja koncentracije procesne građe, ali i izmenama u dostavljanju nastojao da smanji dužinu trajanja sudskog postupka i time predupredi postupke pred Evropskim sudom za ljudska prava.

U cilju skraćanja vremena trajanja postupka, odnosno ostvarivanja prava stranaka na suđenje u razumnom roku, članom 10. ZPP predviđen je *vremenski okvir*, pod kojim se podrazumeva preliminarni plan raspravljanja koji određuje broj dana i rasporeda radnji na ročištima, ali i određivanje sudskih rokova. (Rakić-Vodinelić, 2011, 516) Zakonsko utvrđivanje vremenskog okvira, odnosno vremenskog trajanja postupka stvara uslove za okončanje dugotrajnih parnica, čime se nivo troškova koje parnica uzrokuje može značajno smanjiti. Skraćenje dužine trajanja parnica, rešavanje starih predmeta kojima su naši sudovi opterećeni, ali i rigoroznija primena zakona mogu značajno uticati na efikasnost sudova i time na nivo društvenih troškova koje oblast zaštite prava uslovljava.

Na skraćenje parničnog postupka utiče organizacija rada suda i dobra pripremljenost za svaki od postupaka koji se pred sudom vodi. U cilju poboljšanja funkcionisanja pravosudnog sistema 2013. godine izrađena je Strategija za IKT (informaciono komunikacione telekomunikacije), kojom su utvrđene oblasti u kojima je neophodna reforma, kako bi se poboljšala i unapredila primena IKT. Primena IKT doprinosi stvaranju uslova za primenu elektronske pošte u komunikaciji između suda i

stranaka (koja bi se primenjivala u procesu dostavljanja poziva, podnesaka i drugih pošiljki strankama u sporu), a time i smanjenju troškova parničnog postupka i porastu efikasnosti u radu sudova. Dostavljanje podnesaka sudu u parničnom postupku elektronskom poštom punovažno je ako su ispunjeni uslovi koji su predviđeni Zakonom o parničnom postupku, Zakonom o elektronskom dokumentu ("Sl. glasnik RS" br. 51/09) i Zakonom o elektronskom potpisu ("Sl. glasnik RS" br. 135/2004). Pored elektronske komunikacije između stranaka i komunikacije između stranaka i sudova, značajno je ukazati i na komunikaciju između sudova, uprave i drugih organa čije angažovanje priroda spora zahteva. Uspostavljanje elektronske komunikacije podrazumeva postojanje centralnog registra, ali i ureda koji će posredovati u dostavljanju odluka, zakazivanja ročišta i drugih radnji koje su postupkom predviđene. Za uspostavljanje elektronskog saobraćaja neophodno je da advokat u registru advokata naznači da je spreman da prima i dostavlja podneske elektronskim putem. (Salma, 2004, 129-138) Dobra komunikacija omogućava skraćenje vremena i bolju organizaciju postupka. Ako se poruka koja se šalje (lično, telefonom ili imejlom) ne shvati i ne razume na pravi način, zahtevaće

nove razgovore i poruke, što vodi trošenju vremena i resursa, ali i usporava proces ostvarivanja prava.

Uspostavljanju elektronskog saobraćaja i smanjenju troškova parničnog postupka koje bi se na taj način ostvarilo, može značajno doprineti digitalizacija na čijoj se primeni insistira i radi. Mogućnosti povećanja efikasnosti i kvaliteta pravosudnog sistema uvođenjem ePravosuđa su brojne. Razmenom u okviru Pravosudnog informacionog sistema (PIS) više od milion elektronskih upita zamenilo je najmanje dva miliona dopisa čime je ostvarena milionska ušteda.

Kao ideju i mogućnost skraćivanja postupka pravnici navode tonsko snimanje suđenja. Naime, primenom programa koji glas pretvara u tekst omogućava se tačnost i brzina sprovođenja postupka čime se povećava njihova efikasnost. U tu svrhu predlog pravnika jesu izmene ZPP ali ZKP (Zakon o krivičnom postupku "Sl. Glasnik" br. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014).

Značaj unapređenja pravosudnog sistema i povećanja efikasnosti u postupcima naknade štete višestruk je. Pored ušteda u resursima koji su u ovoj oblasti angažovani i stvaranja uslova za zaštitu povređenih ili ugroženih prava u razumnom roku, poseban značaj

ima odnos države i pravosudnog sistema prema povređenima. Naime, ukoliko je pravosudni sistem efikasan i ukoliko se zaštita prava ostvaruje u predvidivom roku, kod povređenih se stvara utisak sigurnosti, ali i smanjuje osećaj da su zbog neefikasnosti sistema počinioci štete zaštićeni, a oštećeni dvostruko kažnjeni (činom nastanka štete, ali i zbog činjenice da ne ostvaruju adekvatnu naknadu ili je ne ostvaruju u razumnom roku).

Povećanje efikasnosti pravosuđa u Srbiji determinisano je zahtevima i preporukama koje je Srbija u pregovorima za pristupanje EU i Poglavlja 23 preuzela kao obavezu. Ispunjenjem zahteva stvorena je osnova za reformu pravosuđa. U procesu reforme i stvaranja uslova za povećanjem efikasnosti pravosudnog sistema ukazano je na neophodnost rešavanja starih predmeta, jer je u rešavanju novijih predmeta primetna povećana efikasnost. Pitanje efikasnosti pravosudnog sistema prepoznato je od strane EU kao jedno od značajnijih pitanja koje se pred Srbijom postavljaju.

Rešavanje pitanja efikasnosti pravosudnog sistema i ušteda koje se time mogu ostvariti nije ni lako ni jednostavno. Promenama koje su učinjene u cilju povećanja efikasnosti pravosudnog sistema činjeni

su napori da se skрати vreme trajanja postupka. Parnični postupak po pravilu traje godinama, te se postupci koji su rešeni za tri godine smatraju brzo rešenim postupcima. Pored kapaciteta u smislu prostora i poboljšanja uslova rada sudija neophodno je povećati stručnu osposobljenost i kvalitet sudija, umesto uvođenja novih pravosudnih profesija. Promenama zakona i reformama pravosudnog sistema čine se napori kako bi se efikasnost sistema povećala. U praksi su pomaci jako mali, te se stiče utisak da dosadašnje promene nisu omogućile adekvatan napredak.

Zaključak

Insistiranje na efikasnosti parničnog postupka, kao i na donošenju pravičnih i zakonitih presuda, mora biti cilj pravne zaštite. Donošenje pravične i zakonite presude bez obzira na dužinu trajanja postupka obesmišljava pravnu zaštitu. Isto tako, ubrzavanje postupka ne bi smelo da se odrazi na pravednost i zakonitost donete presude. Iako se smatra da su najčešći razlozi neefikasnosti postupka zakonska rešenja, odnosno procesna regulativa, neophodno je

da se prilikom utvrđivanja razloga neefikasnosti sistema sagledaju i društvene okolnosti u kojima se pravna zaštita ostvaruje. Razlozi neefikasnosti parničnog postupka posledica su i krize u kojoj je sistematski uvedena sudska vlast.

Angažovani resursi u parničnom postupku imaju svoje oportunitetne troškove. Naime, primenom resursa koje apsorbuje oblast prava i pravosuđa u drugim privrednim oblastima može se ostvariti porast društvenog blagostanja. Skraćanjem dužine trajanja postupka, odnosno povećanjem efikasnosti u ovoj oblasti može se ostvariti zaštita prava uz manje finansijsko iscrpljivanje parničnih stranaka, čime bi se nivo individualnog, a time i nivo društvenog blagostanja mogao da povećaa.

Činjenica da sudske način rešavanja spora iziskuje značajne troškove, kao i to da mogućnosti za povećanje efikasnosti u oblasti pravosuđa postoje, ukazuje na neophodnost angažovanja zakonodavca da definisanjem podsticaja utiče na sve učesnike u postupku, kako bi se ostvarili rezultati koji se ekonomski opravdani i društveno prihvatljivi.

Reference

- Begović, B., Jovanović, A. & Labus, M., (2008). *Ekonomija za pravnike*, Beograd, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu
- Cooter, R. & Ulen, T. (2016). *Law and Economics*, 6th edition, Addison Wesley Pearson
- Gligorić, Č. & Grdinić, V. (2016). Uticaj vrednosti spora, diskontne stope i parničnih troškova na odluke o pokretanju parnice, *Ekonomija, teorija i praksa*, godina IX, br. 4, str. 19-32.
- Jakšić, A. (2012). *Građansko procesno pravo*, Beograd, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu
- Nikolić, Lj. & Mojašević A. (2016). *Ekonomija za pravnike*, Niš, Medivest
- Prescot, J. J., Spier, K. E. & Yoon A. (2014). Trial and Settlement A Study of High-Low Agreements, *Journal of Law and Economics*, vol. 57, br. 3, str. 703.
- Radović, A. (2008). Zaštita prava na suđenje u razumnom roku, Realna mogućnost, (pre)skupa avantura ili utopija, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Rijeci*, vol. 29, br. 1, str. 227-275.
- Rakić-Vodinelić, V. (2011). Zakon o parničnom postupku Srbije 2011, *Pravni zapisi*, Pravni fakultet Univeziteta Union, god II, br. 2, str. 516.
- Salma, M. (2004). Elektronska komunikacija u parničnom postupku, Novi Sad, *Zbornik Pravnog fakulteta u Novom Sadu*, 3/2004, str. 129-138.
- Stanković, G. (2007). *Građansko procesno pravo*, prva sveska, Građansko parnično procesno pravo, Niš, Pravni fakultet Univerziteta u Nišu
- Shavell, S. (2009). *Temelji ekonomske analize prava*, Zagreb, MATE
- Zakon o parničnom postupku - ZPP, "Službeni glasnik RS", br. 72/2011, 49/2013 – odluka US, 74/2013 – odluka US i 55/2014
- Zakon o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku, "Službeni glasnik RS" br. 40/2015
- Zakon o krivičnom postupku "Sl. Glasnik" br. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014

ECONOMIC ANALYSIS OF CIVIL PROCEDURE

Danijela Petrović

University of Priština, Faculty of Law, Kosovska Mitrovica

Corresponding: danijela.petrovic@pr.ac.rs

Summary: The scarcity of resources and necessity of their efficient application in all spheres of life and work conditioned the need for the application of economy in the sphere of law and economic analyses of legal institutes. The fact that the field of law and judiciary absorbs significant amounts of resources requires the introduction of the criteria of efficiency with the aim of the reduction of expenses incurred by this field. The paper analyzes the civil procedure from the perspective of economy, indicates to factors which influence the decision of the dispute party to look for the solution at court but also private and social expenses which are conditioned by court-based dispute solving and protection of the law. With the aim of the provision of the response to the question of efficiency of legal institutes, economy developed economic models, which, in a simplified manner indicate to the importance of the decisions passed in the judiciary system and their economic aspect. The insisting on fast and efficient solution gives meaning to legal protection, while the length of the procedure takes the meaning away from it. The length and efficiency of the procedure influence the amount of expenses of the procedure but not individual and social wellness.

Key words: civil procedure, economic analysis, efficiency, economic models